

کار آفرینی کشاورزی و توسعه مناطق روستایی (مورد مطالعه: دهستان رشتخوار)

علی ایزدی^۱، سیروس قنبری^{۲*}

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

۲- دانشیار گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

DOI: [10.22077/vssd.2021.4382.1029](https://doi.org/10.22077/vssd.2021.4382.1029)

چکیده

امروزه تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن از ابزارهای پیشرفت اقتصادی کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه به شمار می‌آید؛ چراکه فعالیت‌های کارآفرینانه با اثربخشی بالا به توسعه اقتصادی (ایجاد اشتغال، نوآوری در فعالیت‌ها و رقابت‌پذیری) می‌انجامد. در این راستا، کارآفرینی در مناطق روستایی راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی به منظور دستیابی به توسعه روستایی است. از این رو با توجه به ضرورت و اهمیت موضوع، تحقیق حاضر با هدف تحلیل و بررسی نقش عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در راستای توسعه مناطق روستایی دهستان رشتخوار انجام شده است. این پژوهش از نوع کاربردی است که به شیوه توصیفی-تحلیلی برای بررسی پارامترهای مورد بررسی سود جسته است. در این راستا، عوامل موثر بر کارآفرینی در ۳۱۹ خانوار روستایی ساکن در ۱۳ روستای بالای ۱۰۰ خانوار این دهستان مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور ابتدا ضمن مطالعات اسنادی و بازدیدهای اولیه میدانی، طیف گسترده‌ای از شاخص‌ها تعیین گردید. سپس جمع‌آوری داده‌ها براساس شاخص‌های انتخابی و با استفاده از پرسشنامه خانوار انجام شد. روایی پرسشنامه توسط متخصصین مورد بررسی قرار گرفت. ضریب اعتبار پرسشنامه نیز، برابر با ۰/۷۷ بدست آمد. در ادامه برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل‌های آماری و نرم افزارهای SPSS Expert choice استفاده شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که در بین ابعاد مورد مطالعه، عوامل فردی (۴۶/۶۰۳) بالاترین رتبه را دارا می‌باشد. همچنین در بین روستاهای مورد مطالعه در دهستان رشتخوار روستای فتح آباد از بالاترین میزان تأثیرگذاری (۰/۰۵۰) نسبت به سایر روستاها از سطح عوامل موثر بر کارآفرینی در بخش کشاورزی برخوردار است و روستای فتح آباد از نظر ابعاد اثرگذار توسعه روستایی (۰/۰۴۷) در رتبه اول قرار دارد.

تاریخ دریافت:

۲۶ فروردین ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۱۶ تیر ۱۴۰۰

صفحات: ۳۸-۱۹

کلید واژگان:

کارآفرینی، عوامل

توسعه روستایی،

اشتغال، دهستان

رشتخوار

۱_ مقدمه

کشاورزی یکی از مهمترین ظرفیت‌های مناطق روستایی که استفاده کامل و درست از این ظرفیت‌ها با شناسایی فرصت‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی راهکاری برای اشتغالزایی و جلوگیری از مهاجرت روستاییان است (عنبری، ۱۳۸۷: ۱۶). روستاها و بخش کشاورزی به علت داشتن منابع طبیعی و انسانی بی‌شمار می‌توانند زمینه ساز ظهور بسیاری از مشاغل نو و کارآفرینانه باشند (Alhorr et al. 2008: 903). متخصصان توسعه معتقدند که حمایت و تحریک توسعه کشاورزی نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه روستایی دارد و اساس اصلی توسعه روستایی محسوب می‌شود (Tohidyan-Far and Rezaei, 2019: 23).

در واقع، کشاورزی به عنوان عامل اصلی در حفاظت از منابع، خودکفایی (در محصولات اساسی هر کشوری)، توسعه روستایی و منافع اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود (Wilson, 2007: 75). به دلیل برخی از چالش‌هایی مانند نابرابری و هرج و مرج در اشتغال، عدم کارایی سیاست‌های دولت، عدم توسعه زیرساخت‌ها، ناکارآمدی سیستم حمایتی، فرسایش منابع طبیعی و ظرفیت تولید، ضعف سرمایه انسانی در بخش کشاورزی و غیره (Karbasioun et al, 2008: 761) بخش کشاورزی و مناطق روستایی در ایران هنوز از پتانسیل واقعی برای پیشرفت دور مانده‌اند (Darvishi, 2003: 38) که کارآفرینی به عنوان راهکاری جدید برای این چالش‌ها محسوب می‌شود.

کارآفرینی عامل مهمی برای توسعه اقتصادی است که اشتغال را در هر سطح ایجاد می‌کند (Arafat et al. 2018: 7) و فرصت جدیدی برای کارآفرینان فراهم می‌کند تا درآمد و دارایی خود را افزایش دهند (Rezaei-Moghaddam and Izadi, 2019: 17). بخش کشاورزی زمینه جذاب برای فعالیت‌های کارآفرینی است. در واقع، کارآفرینی در بخش کشاورزی، با افزایش اشتغال در بخش کشاورزی، کاهش فقر و کاهش مهاجرت‌های روستایی، عامل مهمی برای توسعه اقتصادی است (Lanjouw, 2001, van de walle and Cratty, 2004, Gries and Naude, 2010, Shns and Revilla Diez 2017). رشد و توسعه بخش کشاورزی زمینه‌های لازم برای رشد و توسعه دیگر بخش‌ها را فراهم می‌سازد و بدون آن، عوامل و نهاده‌های لازم برای فعالیت سایر بخش‌های اقتصادی فراهم نمی‌شود (شکویی، ۱۳۸۴: ۴۴).

با تولید محصولات کشاورزی، فعالیت‌ها و کسب و کارهای جدید مثل گردشگری روستایی، فرآوری محصولات غذایی و نظایر آن آغاز می‌شود (Hassink et al, 2016: 33). بنابراین بر مبنای این امر، توسعه محصولات نوآورانه و کسب و کارهای جدید در بخش کشاورزی باید به عنوان یک اولویت اصلی در سیاست گذاری مناطق روستایی در نظر گرفته شود (Wiklund and Shepherd, 2005: 82). در این راستا، دهستان رشتخوار با دارا بودن ویژگی‌های مناسب توسعه بخش کشاورزی (از نظر ظرفیت منطقه) می‌تواند به عنوان قطب مهم کشاورزی شهرستان رشتخوار در آینده، نقش مهمی در پیشرفت اقتصاد این شهرستان داشته باشد (جهاد کشاورزی رشتخوار، ۱۳۹۵).

بنابر سرشماری مرکز آمار ایران، اغلب جمعیت دهستان رشتخوار به کشاورزی مشغول به فعالیت بوده‌اند. به گزارش استانداری خراسان رضوی و همچنین بخشداری شهرستان رشتخوار در سال‌های اخیر مهاجرت مردم نرخ افزایشی داشته است. به گونه‌ای که در صورت ادامه این روند، جمعیت دهستان به شدت پایین خواهد آمد. گرچه طبق اظهارات بخشداری شهرستان

رشتخوار در سال‌های اخیر اقدام‌های توسعه‌ای در دهستان رشتخوار باعث مهاجرت معکوس شده است. ولی به اعتقاد مسئولین و کارشناسانی استانی، بیکاری از اصیل‌ترین دلایل محرومیت و در نتیجه مهاجرت از این بخش بوده است. شواهد محکم مبنی بر وجود رابطه علی بین کارآفرینی، رشد اقتصادی و کاهش فقر، برای غلبه بر مسائل اقتصادی - اجتماعی پیش روی جوامع روستایی در چند دهه اخیر، رویکرد کارآفرینی را به عنوان یکی از راهبردهای مهم توسعه روستایی مورد توجه قرار داده است (Chowdhury, 2007:246).

از این رو شناسایی فرصت‌های کارآفرینانه کشاورزی یکی از ملزومات اساسی بهره‌برداری از آن‌هاست. از این رو با توجه به اینکه عوامل مختلفی در کشاورزی تاثیر می‌گذارند قبل از طراحی هرگونه سیاست یا برنامه برای ارتقاء فعالیت کارآفرینی، مهم است که عوامل موثر برای شروع کارآفرینی در هر منطقه شناسایی شود. فقدان درک درست این موضوع ممکن است منجر به استفاده حداقلی از قابلیت‌های سرمایه انسانی و در نتیجه پایین آمدن کیفیت زندگی و اجرای سیاست‌های پرهزینه و بی‌اثر شود. با این حال، پژوهشی پیرامون تحلیل و بررسی نقش عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در راستای توسعه وضعیت خانوارهای روستایی در محدوده مورد مطالعه امری ضروری به حساب می‌آید. در این راستا، پژوهش حاضر در جهت پاسخ‌گویی به دو سوال بوده است: اول، وضعیت عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در خانوارهای ساکن در روستاهای مورد مطالعه چگونه است؟ و دوم، چه تفاوتی بین روستاهای مورد مطالعه از نظر عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در راستای توسعه مناطق روستایی وجود دارد؟

۲- بنیان نظریه‌ای

روستاها به عنوان کوچکترین واحد اجتماعی در هر جامعه‌ای، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. مطابق آمار منتشر شده از طرف سازمان ملل تقریباً ۶۲ درصد از جمعیت کل دنیا را روستاییان تشکیل می‌دهند که در آسیا و آفریقا این نسبت گاهی به ۷۶ درصد می‌رسد (پوررجب، ۱۳۸۹: ۳۲). بی شک تلاش برای کاهش مسائل و مشکلات این واحدهای اجتماعی و استقرار مناسب آن در چرخه توسعه در کنار سایر بخش‌ها از جمله کشاورزی ضروری به نظر می‌رسد (قاسمی سیانی، ۱۳۸۸: ۳). در این میان کشاورزی از بخش‌های پایه و اساسی اقتصاد روستا، کشور است که زمینه ساز رشد و توسعه می‌شود. رشد و توسعه بخش کشاورزی زمینه‌های لازم برای رشد و توسعه دیگر بخش‌ها را فراهم می‌سازد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۳).

در اغلب مناطق روستایی جهان شغل اصلی روستائیان کشاورزی است که البته در مناطق روستایی، مشاغل غیرکشاورزی هم یافت می‌شود اما آن‌ها در درجه دوم اهمیت قرار دارند (گل محمدی، ۱۳۸۳: ۲۵). از این رو توسعه توسعه کشاورزی در گرو توسعه روستایی است که اصولاً توسعه روستایی به معنای تغییر شکل اساسی در همه ابعاد اقتصادی، اجتماعی و روابط انسانی در روستاهاست که به تدریج شرایط زندگی مردم روستایی را بهبود بخشیده و عامه مردم روستا از مواهب آن ایجاد اشتغال، توسعه اجتماعی، کاهش مهاجرت به شهرها و مواردی دیگر بهره‌مند می‌شوند (کلاکر و آقایی، ۱۳۹۳: ۶۵). البته پایداری برنامه‌های توسعه روستایی زمانی است که خود مردم روستا با اتکا به خود، آن را اجرا نمایند (بهرامی، ۱۳۸۳: ۱۵۲).

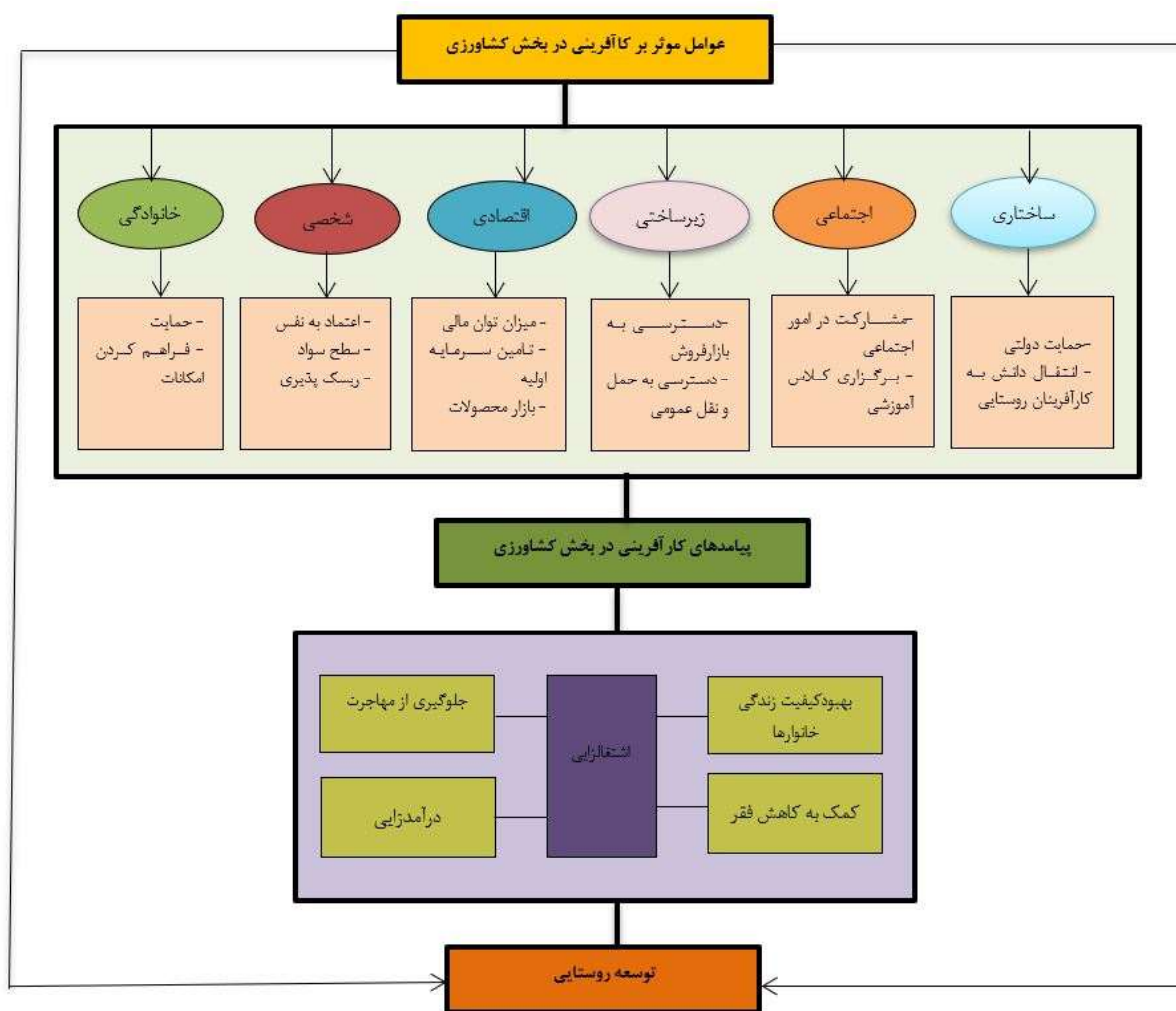
در این میان توجه به کارآفرینی از مهم‌ترین راهکارهای توسعه روستایی محسوب می‌شود (سلیمان پور و حسینی، ۱۳۸۵: ۶). این واژه را نخستین بار ریچارد کانتلیون به کار برد (فراهانی و حاج حسینی، ۱۳۹۲: ۷۱۷). ریشه کلمه کارآفرین از واژه فرانسوی *Entreprendre* به معنی متعهد شدن است (Lordkipanidze et al., 2005, 787-798). واژه نامه دانشگاهی وبستر واژه کارآفرین را اینگونه تعریف کرده: کارآفرین کسی است که متعهد می‌شود مخاطره‌های یک فعالیت اقتصادی را سازمان - دهی، اداره و تقبل کند (احمدپورداریانی، ۱۳۷۸: ۳). تعاریف زیادی از کارآفرینی وجود دارد و ارائه تعریفی جامع از کارآفرینی دشوار است. با این حال، تعریفی از کارآفرین و کارآفرینی ارائه می‌شود که عبارات است از: گارآفرینی پدیده موقعیتی است و کارآفرین، انسانی نوآور است که با ذهنیت مثبت خود، فرصت‌های سودآور و کشف نشده را تشخیص می‌دهد و می‌کوشد تا ترکیب‌های جدید از منابع نادر ارائه کند و با پذیرش خطرهای ناشی از ابتکارات خویش، با تلاش‌هایش، خود و جامعه‌اش را بهره‌مند سازد (فاضل بیگی و یآوری، ۱۳۸۸: ۲۰۴). از این رو دیدگاه‌ها و نظریه‌های متفاوتی در این رابطه وجود دارد. برخی صاحب‌نظران شرایط اقتصادی را زمینه‌ساز کارآفرینی برمی‌شمارند و معتقدند که در عین حال کارآفرینی نیز نیروی اصلی توسعه اقتصادی است و تغییر نوآوری، رشد و تولید خدمات را به همراه دارد (Lordkipanidze et al., 2005, 787). در مقابل، روان‌شناسان به بررسی ویژگی‌های روان‌شناختی و فردی کارآفرینان می‌پردازند. که از مهم‌ترین ویژگی‌های مورد توافق آنان می‌توان به ریسک‌پذیری، تحمل ابهام، رضایتمندی، دانش و آگاهی، استقلال طلبی، انرژی زیاد، انگیزه و تعهد اشاره کرد (گلرد، ۱۳۸۴: ۱۰۶-۱۰۲). از دیدگاه آلیسون، فعالیت کارآفرینی تحت تاثیر عوامل گوناگونی مانند ویژگی‌ها و انگیزه‌های فردی، آموزش، فرهنگ، آداب و رسوم، قوانین، سیاست‌ها و دانش فنی قرار دارد که می‌تواند آثار و نتایج گوناگونی را در زمینه الگوهای رفتاری، اقتصادی، اجتماعی دربر داشته باشد (Alison, 1990, 166). از دیدگاه لورد کیپانیدزه، توسعه کارآفرینی روستایی به عوامل فرهنگی - اجتماعی، محیطی و زیرساختی، اقتصادی و نهادی بستگی دارد که در ادامه به آنها اشاره می‌شود:

عوامل فرهنگی و اجتماعی: از مهم‌ترین عوامل موثر بر کارآفرینی در هر جامعه، فرهنگ حاکم بر آن است. فرهنگی که برای افراد کارآفرین ارزش قائل است، افراد بیشتری را به کارآفرینی تشویق می‌کند. رابطه قوی بین فرهنگ مردم و تمایل به کارآفرینی وجود دارد و دولت‌ها با تدوین سیاست‌هایی که مشوق رفتار کارآفرینانه است می‌تواند فرهنگ کارآفرینانه را تقویت کند (Lordkipanidze, 2002, 47). کسی که به خلق ایده‌های نو می‌پردازد، زمینه‌های اجتماعی مانند ویژگی‌های خانوادگی، آداب و رسوم جامعه، میزان مشارکت و همکاری دوستان که می‌توانند در دستیابی به موفقیت او را یاری کنند (به‌کیش، ۱۳۸۰: ۲۴۸-۲۴۱).

عوامل محیطی و زیرساخت‌ها: جوامع روستایی به دلیل ماهیت وجودی و کارکردی و ساختاری‌شان ارتباط تنگاتنگی با محیط پیرامون دارند. از آنجا که کشاورزی به عنوان مهم‌ترین فعالیت روستایی در فضای باز و متاثر از عوامل طبیعی مثل نوع خاک و اقلیم انجام می‌شود. توجه به عوامل محیطی در توسعه کارآفرینی روستایی و کشاورزی برای کاهش مخاطرات محیطی، استفاده مناسب از منابع و مواردی از این دست، اهمیت بسزایی دارد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۶). همچنین مایا و ماک در مطالعه‌شان در باره کارآفرینی با تاکید بر زیرساخت‌ها و عوامل محیطی، به عواملی از جمله روستای سالم و خاک حاصلخیز اشاره کردند (Mack, 2001: 14. Maia, 2002, 30).

عوامل اقتصادی: امروزه تلاش‌های روستاییان برای دستیابی به پایداری اقتصادی می‌تواند با کمک کارآفرینان محلی افزایش یابد. چرا که تمرکز بر منابع اقتصادی محلی از طریق توسعه کارآفرینی محلی یکی از شیوه‌های توسعه اقتصادی این مناطق است (Heaton, 2005,1).

عوامل نهادی (سازمانی): کارآفرینی نمی‌تواند بدون در نظر گرفتن سازمان‌ها و نهادهای گوناگون انجام شود. زیرا هرگونه فعالیتی به سازمان‌دهی و تشکیلات در سطوح مختلف ملی و محلی نیاز دارد - دولت، سازمان‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط از جمله این نهادها هستند. نهادهای غیردولتی محلی هم که به صورت خودجوش شکل گرفته‌اند، تاثیر بسیاری در رشد و گسترش فعالیت‌های کارآفرینی دارند (Lordkipanidze, 2002,30). به‌هرحال، با توجه به عوامل موثر بر کارآفرینی در بخش کشاورزی در توسعه مناطق روستایی به نظر می‌رسد که این پدیده می‌تواند فقر را در این نقاط به حداکثر برساند. بر این اساس، توجه کردن به این عوامل موثر در سال‌های اخیر چه در شهرها و چه در روستاها می‌تواند منجر به پیامدهای مثبتی در سطح روستاهای کشور می‌گردد (شکل ۱).

شکل ۱ - مدل مفهومی پژوهش (ماخذ: تحلیل نگارندگان، ۱۴۰۰)

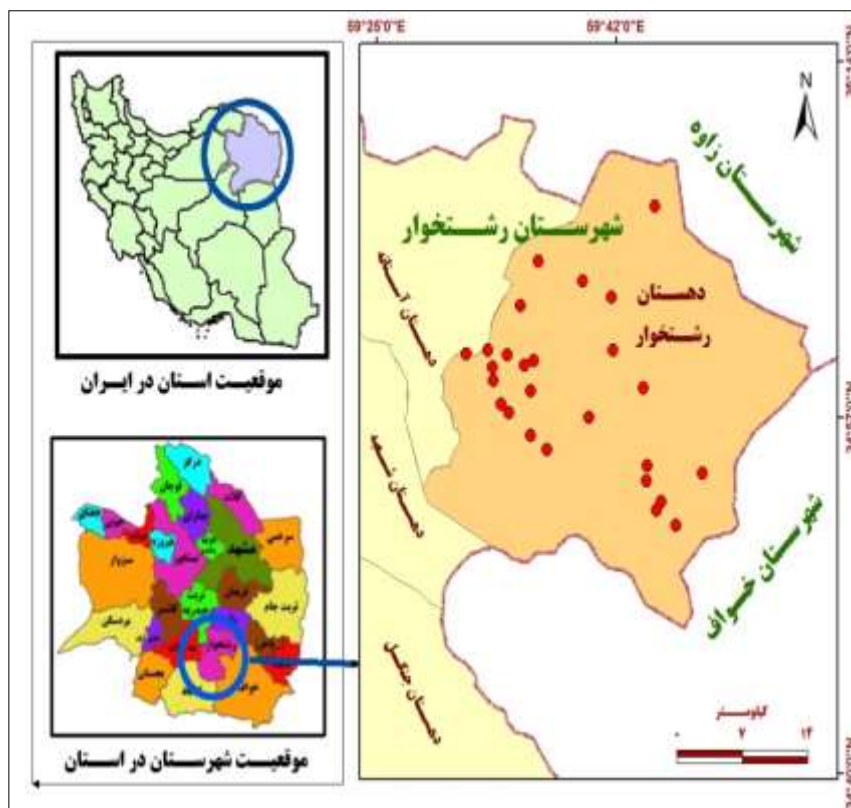
با مطالعه و کنکاش در متون علمی، بیشتر پژوهش‌ها انجام شده به موضوع کشاورزی پرداخته‌اند و کمتر بحث تحلیل عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی بر توسعه روستایی مطرح شده است و یا به طور کلی می‌توان گفت هنوز پژوهشی در رابطه با بحث تحلیل عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در راستایی توسعه روستایی صورت نگرفته است و اگرهم پژوهشی انجام شده است، پژوهشی مشابه آن است. لذا در حوزه تاثیرات عوامل موثر بر کارآفرینی بر بخش کشاورزی که مرتبط با موضوع تحقیق تشخیص داده شده است برخی به عنوان پیشینه تحقیق بیان می‌شود که خلاصه‌ای از این تحقیقات در قالب جدول (۱) ارائه می‌شود.

جدول ۱- مطالعات صورت گرفته در راستای تحقیق

عنوان مقاله	نویسنده	سال	نتایج
اولویت بندی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در توسعه روستایی	مظهری و همکاران	۱۳۸۱	شاخص عوامل اجتماعی با میانگین رتبه‌ای ۲/۸۴ موثرترین و شاخص عوامل محیطی با میانگین رتبه‌ای ۱/۹۳ کم اثرترین عامل در بین عوامل موثر بر کارآفرینی می‌باشد
عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی	پورجمشیدی	۱۳۸۱	متغیرهای امنیت شغلی، آموزش، حمایت دولتی و قوانین و مقررات اثر مستقیم بر توسعه کارآفرینی کشاورزی دارند و متغیر امنیت شغلی بیشترین میزان تاثیر (۰/۲۱) داشته است.
کارآفرینی روستایی پایدار: پاسخی به پیامدهای توسعه بی حد و مرز کارآفرینی در نواحی روستایی	رضایی مقدم و معصومی	۱۳۸۱	نتیج نشان داد که پیامدها در سه گروه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی قابل دسته‌بندی هستند و در نظر گرفتن همزمان ابعاد سه گانه کارآفرینی و پایداری، مفهوم کارآفرینی پایدار را به وجود می‌آورد
شناسایی و اولویت‌بندی فرصت‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی	حسینی نیا و همکاران	۱۳۸۱	بسته‌بندی و فرآوری گیاهان دارویی، راه‌اندازی کارگاه اسانس‌گیری ترخون و احداث کارگاه و بسته‌بندی خرما بالاترین اولویت‌ها را در زمینه فرصت‌های کارآفرینی شهرستان گلباف بودند
کشاورزی شهری: راهبردی برای توسعه اشتغال و کارآفرینی	حمیدی و همکاران	۱۳۸۱	کشاورزی شهری در کشور ایران که بیکاری جوانان یکی از چالش‌های اصلی است، می‌تواند به عنوان راهکاری برای اشتغال مولد جوانان فارغ التحصیلان کشاورزی مورد توجه متولیان توسعه قراربگیرد
گرایش کارآفرینانه در بین دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز	غلامی و فاطمی	۱۳۸۱	نتایج مقایسه‌ای بین دانشجویان مقاطع مختلف کارشناسی، ارشد و دکتری تفاوت معناداری از نظر، شرکت در کارگاه‌های مهارتی و برخورداری از مهارت‌های اشتغال‌پذیری و گرایش کارآفرینانه نشان داد.
تعاون و توسعه کارآفرینی در کشور سودان	janson	۲۰۰۲	تشکیل تعاونی‌ها در مناطق روستایی به گسترش کارآفرینی، درآمدزایی، توانمندسازی کشاورزان منجر می‌شود. چون اعضای تعاونی‌ها زمینه حل مشکلات را به صورت گروهی فراهم می‌آورند.
توسعه کشاورزی و کارآفرینی در کشور هند	karter	۲۰۰۲	بین تربیت نیروی انسانی ماهر و کارآمد، افزایش سطح استانداردهای آموزشی در مدارس و توسعه کارآفرینی رابطه معنی‌داری وجود دارد
عوامل موثر بر بهره‌وری جوانان در کارآفرینی کشاورزی در مالزی	Abdullah, & Sulaiman	۲۰۰۲	نگرش، پذیرش و دانش عواملی هستند که جوانان را تحت تاثیر قرار می‌دهد تا کارآفرینان کشاورزی شوند. همچنین حمایت و پشتیبانی‌های دولت و خانواده‌های کارآفرین، تمایل به کارآفرینی را افزایش می‌دهند.
مهم‌ترین عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در کشورهای اروپایی	Pindado, & Sánchez	۲۰۰۲	بیان کردند که سن، جنسیت، درآمدخانوار، تحصیلات، تجربه کارآفرینی، مهارت‌ها کارآفرینی، شبکه‌های شخصی کارآفرین و عوامل اقتصادی از مهم‌ترین عوامل موثر بر کارآفرینی هستند.

۳- روش، تکنیک‌ها و قلمرو

دهستان رشتخوار در شمال شرقی استان خراسان رضوی قرار دارد. فاصله‌ی دهستان رشتخوار تا مرکز استان (مشهد) ۱۵۹ کیلو متر است. منطقه مورد مطالعه؛ در شهرستان رشتخوار واقع است که ۲۸ آبادی دارد که ۲ آبادی آن در حال حاضر خالی از سکنه است. مرکز این دهستان شهر رشتخوار است. بر اساس سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵، دهستان رشتخوار دارای ۱۷۰۵۴ نفر جمعیت بوده است (استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۵). این دهستان از سویی، با توجه به اینکه شغل آنها از قدیم الایام کشاورزی بوده و هست و می‌توان گفت اکثریت مطلق خانوارهای روستایی دهستان رشتخوار در این بخش مشغول هستند. و از سویی دیگر امرار و معاش یا به عبارتی معیشت خانوارهای روستایی دهستان به این بخش وابسته است به گونه‌ای که اگر این بخش به خطر بیفتد زندگی اکثر خانوارهای روستایی دهستان با خطر جدی مواجه است و حتی می‌تواند آثار جبران نشدنی مثل کاهش درآمد، کاهش سطح کیفیت زندگی، افزایش مهاجرت برون کوچی و در نهایت افزایش روستاهای کم جمعیت را برجای بگذارد. شکل (۲) موقعیت فضایی از استان و شهرستان را به تفکیک دهستان محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد.

شکل ۲- نقشه موقعیت دهستان رشتخوار در استان و شهرستان رشتخوار

(مأخذ: ترسیم نگارندگان، ۱۴۰۰)

پژوهش پیش رو از روش توصیفی - تحلیلی جهت بررسی پارامترهای مورد بررسی سود جسته و دارای دو بخش عمده بوده است. بخش اول را مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و استفاده از امکانات اینترنتی جهت بررسی مواردی چون ادبیات موضوع، پیشینه تحقیق، مفاهیم و غیره به خود اختصاص داده و بخش دوم در قالب پژوهش‌های میدانی جهت جمع آمار اطلاعات و تکمیل پرسشنامه انجام گردیده است. بدین منظور با توجه به سؤال اساسی تحقیق اقدام به شاخص‌سازی در دو بخش عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی (جدول ۲) و توسعه روستایی مورد مطالعه (شکل ۳) و نهایتاً تهیه پرسشنامه شده است. لازم به ذکر است که شاخص‌های مورد مطالعه، متناسب با شرایط منطقه و از بین طیف گسترده‌ای از شاخص‌های مرتبط با هر بخش گزینش شده‌اند و وضعیت آن‌ها نیز به موردسنجش قرار گرفته‌اند.

جدول ۲- شاخص‌های مورد توجه در بررسی نقش عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی

ردیف	معیار	گویه‌ها
۱	فردی	سطح تحصیلات، ریسک‌پذیری، اعتمادبنفس، توانایی، پشتکار، دانش، خلاق بودن نوآوری، آینده نگری، علاقه به خود اشتغالی و فعالیت
۲	اجتماعی	داشتن ارتباط گسترده با کشاورزان، روحیه گروه‌گرایی مثبت، وجود محیط و فضای آرام در روستا، پیش قدم بودن در فعالیت‌ها، فرصت‌گرا بودن، اشتیاق زیاد به کارهای بزرگ، اهل کار و عمل بودن، مشارکت
۳	اقتصادی	دسترسی به سرمایه، دسترسی به صنعت، درآمد و پس‌انداز، تولید و فروش بازاریابی تولیدات، تنوع بخشی به فعالیت‌های روستایی
۴	ساختاری- نهادی	وجود انجمن‌های کارآفرینی، پوشش فراگیر رسانه‌های جمعی درباره کارآفرینی، حمایت دولت، انتقال دانش کارآفرینان موفق به منطقه و افراد
۵	زیرساختی	حمل و نقل، دسترسی به بازار، وجود صنایع روستایی برای فرآوری، وجود انبار و محل مناسب نگهداری محصول تولیدی، وجود امکانات بسته بندی

ماخذ: غنیان و همکاران، ۱۳۹۰، دادورخانی، ۱۳۹۰، فراهانی و حاجی حسینی، ۱۳۹۲، ade, 2006, macke, 2001, alison, 1990, adelaja&et al 2007, cronies, 2006, russel&kerry, 2008, cabala, 2008

جدول ۳- شاخص‌های مورد توجه در توسعه مناطق روستایی در محدوده مورد مطالعه

ردیف	معیار	گویه‌ها
۱	اقتصادی	رفاه اقتصادی، امنیت اقتصادی، اشتغالزایی
۲	اجتماعی	کیفیت زندگی، ماندگاری در روستا، مشارکت در فعالیت‌ها، امنیت اجتماعی
۳	کالبدی	برخوردار از راه‌های باکیفیت، مسکنی مقاوم با کیفیت، دسترسی به حمل و نقل عمومی، زیباسازی معابر و روستا
۴	محیطی	بهداشت محیط، دفع پسماندها، ایجاد فضای سبز، مدیریت مخاطرات محیطی

ماخذ: رحمانی و طاهرخانی، ۱۳۸۵، پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۳

با توجه به این که در تحقیق حاضر، برای بررسی کارکردهای متنوع تحلیل و بررسی نقش عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در راستای توسعه مناطق روستایی، علاوه بر تکمیل پرسشنامه‌های خانوار، تکمیل پرسشنامه خبرگان

روستایی (شامل اعضای شورا، دهیار و ریش سفیدان ساکن در روستاها) نیز مورد توجه بوده است، برای تحقق این امر، وجود حداقل تعداد خانوارهای ساکن در روستاهای نمونه، برای بررسی نظرات خبرگان روستا ضروری بوده است که بر این اساس، روستاهایی با حداقل ۱۰۰ خانوار ساکن (که شامل ۱۳ روستا از ۲۶ روستا محدوده مود مطالعه یا به عبارتی دیگر، ۵۰ درصد از کل روستاهای دهستان رشتخوار بوده)، به عنوان روستاهای نمونه تعیین گردید. سپس با توجه به تعداد خانوارهای ساکن در روستاهای نمونه (۳۹۵۸ خانوار) استفاده از فرمول کوکران (در سطح اطمینان ۹۵ درصد)، تعداد ۳۱۹ خانوار به عنوان خانوارهای نمونه محاسبه و در مرحله بعد، به تناسب فراوانی خانوارهای ساکن در هر روستا، تعداد خانوارهای نمونه آن روستا تعیین و با روش تصادفی ساده، خانوارهای نمونه انتخاب و نهایتاً پرسشنامه‌های خانوار با کمک سرپرستان خانوار یا همسرانشان و پرسشنامه‌های روستا نیز با کمک سه نفر از اعضای شورای اسلامی روستاها، خبرگان محلی یا ریش سفیدان ساکن در آنها تکمیل گردید. در مرحله بعد، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و تحلیل‌های آماری و فضایی و نرم‌افزارهای Expert Choice، SPSS استفاده گردیده است.

۴- یافته‌ها و تحلیل داده

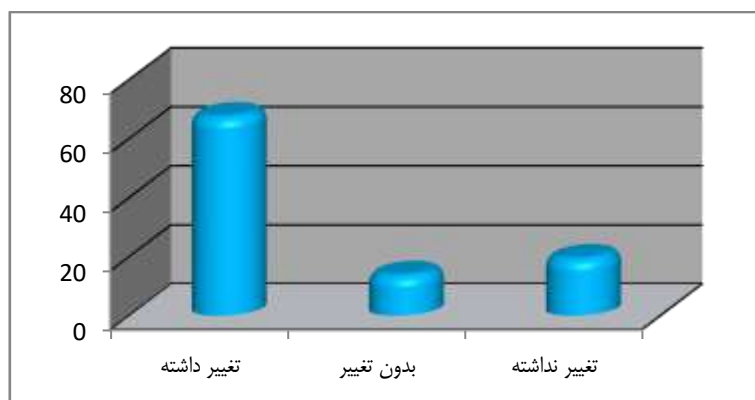
بر اساس پرسشنامه‌های تکمیلی، ۷۷/۹ درصد از پاسخگویان پرسشنامه‌ها را مردان و ۲۲/۱ درصد آن‌ها را زنان تشکیل می‌دهند و بیشترین فراوانی سنی مربوط به گروه سنی ۴۵ تا ۶۰ سال (معادل ۴۴/۵ درصد) می‌باشد. همچنین بیشترین فراوانی پاسخگویان از نظر سطح تحصیلات مربوط به راهنمایی (معادل ۳۸/۳ درصد) می‌باشد. یافته‌های تحقیق مؤید آن است که درآمدهای سالانه حاصل از تولید محصولات کشاورزی در ۴۵/۹ درصد از خانوارهای مورد مطالعه، بیش از سایر درآمدهای خانوار می‌باشد و در ۶/۶ درصد از خانوارهای مورد مطالعه، بیش از ۷۰ درصد درآمد سالانه خانوار مربوط به کشت محصولات کشاورزی بوده است (جدول ۴).

جدول ۴- فراوانی خانوارهای مورد مطالعه به تفکیک سهم درآمد کشاورزی از کل درآمد سالانه خانوار

درصد درآمد از بخش کشاورزی	فراوانی	درصد
کمتر از ۱۰	۱۷	۶/۶
۱۰-۲۰	۲۴	۷/۲
۲۱-۳۰	۴۵	۱۳
۳۱-۴۰	۴۷	۱۳/۲
۴۱-۵۰	۵۰	۱۴/۱
۵۱-۶۰	۶۶	۲۳/۴
۶۱-۷۰	۵۰	۱۵/۹
بیش از ۷۰	۲۰	۶/۶
جمع کل	۳۱۹	۱۰۰

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همچنین از کل ۳۱۹ خانوار مورد بررسی، در ۶۷/۳ درصد از خانوارها، سطح کارآفرینی و اشتغالی در بخش کشاورزی نسبت به ۵ سال گذشته افزایش یافته، در ۱۹/۲ درصد از خانوارهای بررسی شده، سطح کارآفرینی و اشتغالی در این بخش در این محدوده زمانی کاهش یافته است (شکل ۴). جمع‌بندی اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌های مربوط به خانوارهای مورد مطالعه و بررسی آماری عوامل مطرح مؤید آن است که افزایش توان بازاریابی محصول تولیدی، وضعیت مناسب قیمت محصولات تولیدی، کسب مهارت‌های فنی و حرفه‌ای برای تولید، دسترسی به زمین کافی و مرغوب و فقدان مشکل در تأمین نیروی کار لازم برای کشت محصولات در بخش کشاورزی، در افزایش سطح کارآفرینی و اشتغالی از نظر خانوارهای مورد مطالعه تأثیرگذار بوده‌اند. همچنین محدودیت‌های اداری، خشکسالی‌های پی‌درپی، عدم تأمین هزینه خرید مواد اولیه و هزینه نیروی کار از عوامل مؤثر در کاهش سطح کارآفرینی و اشتغالی از نظر خانوارهای مورد مطالعه بوده است.

شکل ۳- فراوانی خانوارهای روستایی به تفکیک چگونگی تغییر سطح کارآفرینی و اشتغالی در مقایسه با پنج سال گذشته

زعفران یکی از محصولات کاربرزراعی می‌باشد که اشتغالی فصلی چشم‌گیری را خصوصا در فصل پاییز در پی دارد به گونه‌ای که توانسته است زمینه اشتغال افراد بسیاری را در این دهستان ایجاد کند. تولید محصول زعفران نیازمند سرمایه قابل توجهی نبوده و زمانی که به ثمر می‌نشیند، که تقریباً فصل سرماست و کشاورزان مشغله کاری دیگری ندارند و از جهتی نیاز چندانی به آب ندارد لذا این محصول در شرایط آب و هوایی مخصوصا دهستان رشتخوار کاملا توجیه اقتصادی داشته است و به جرات می‌توان گفت تنها محصولی زراعی است که باعث تثبیت جمعیت روستایی در دهستان شده است. در این میان روستای فتح آباد از نظر اشتغالی در بین روستاهای دهستان بیشترین درصد را به خود اختصاص داده است (جدول ۵).

جدول ۵- فراوانی و تعداد خانوارهای زعفران کار در محدوده مورد مطالعه

نام روستا	تعداد خانوارها	درصد خانوارهای زعفرانکار	نام روستا	تعداد خانوار	درصد خانوارهای زعفرانکار
فتح آباد	۸۹۷	۸۵	براکوه	۲۵۶	۶۰
نوق	۴۵۷	۲۵	فاردق	۱۸۷	۵۵
کریم آباد	۱۰۵	۴۰	اکبرآباد	۱۵۴	۲۰
عبس آباد	۲۰۵	۳۰	مهدی آباد	۴۴۱	۶۰
حسین آباد	۱۷۵	۶۰	سعادت آباد	۶۲۳	۶۵
قادرآباد	۱۵۶	۲۵	زرگری	۱۸۵	۷۰
روح آباد	۱۰۸	۲۰	مجموع	۳۹۵۸	۶۴۲

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

جهت تعیین اهمیت نسبی فاکتورهای مؤثر کارآفرینی در بخش کشاورزی، مقایسه زوجی شاخص‌های مختلف، بر اساس نظرات کارشناسی گروه‌های تصمیم‌ساز(اساتید دانشگاه و کارشناسان یا مدیران توسعه کشاورزی یا روستایی) انجام گردید. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که شاخص‌های ریسک‌پذیری با ضریب ۰/۰۹۰ و خلاق بودن و نوآوری با ضریب ۰/۰۸۵، دارای بیشترین درجه اهمیت و وجود پوشش فراگیر رسانه‌های جمعی درباره کارآفرینی با ضریب ۰/۰۳۱ وجود امکانات بسته‌بندی با ضریب ۰/۰۲۱، کمترین درجه اهمیت را به خود اختصاص می‌دهند(جدول ۶).

جدول ۶- وزن‌های حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌های مطرح در تعیین عوامل مؤثر کارآفرینی در بخش کشاورزی

مقدار	شاخص‌ها	مقدار	بعد
۰/۰۷۸	دسترسی به سرمایه	۰/۰۵۰	سطح تحصیلات
۰/۰۶۸	دسترسی به صنعت	۰/۰۹۰	ریسک‌پذیری
۰/۰۸۰	درآمد و پس‌انداز	۰/۰۸۱	اعتمادبنفس
۰/۰۸۴	تولید و فروش بازاریابی تولیدات	۰/۰۸۴	توانایی
۰/۰۷۹	تنوع بخشی به فعالیت‌های روستایی	۰/۰۸۲	پشتکار
۰/۰۴۱	وجود انجمن‌های کارآفرینی	۰/۰۸۰	دانش
۰/۰۳۱	پوشش فراگیر رسانه‌های جمعی درباره کارآفرینی	۰/۰۸۵	خلاق بودن نوآوری
۰/۰۶۰	حمایت دولت	۰/۰۷۸	آینده نگری
۰/۰۵۵	انتقال دانش کارآفرینان موفق به منطقه و افراد	۰/۰۶۸	علاقه به خود اشتغالی و فعالیت
۰/۰۳۳	حمل و نقل	۰/۰۴۴	داشتن ارتباط گسترده با کشاورزان
۰/۰۴۰	دسترسی به بازار	۰/۰۷۰	روحیه گروه‌گرایی مثبت
۰/۰۵۰	وجود صنایع روستایی برای فرآوری	۰/۰۵۸	وجود محیط و فضای آرام در روستا
۰/۰۲۱	وجود امکانات بسته بندی	۰/۰۶۰	پیش قدم بودن در فعالیت‌ها
		۰/۰۷۷	فرصت‌گرا بودن
۰/۰۴۸	وجود انبار و محل مناسب نگهداری محصول تولیدی	۰/۰۵۲	اشتیاق زیاد به کارهای بزرگ
		۰/۰۷۳	اهل کار و عمل بودن
		۰/۰۶۶	مشارکت

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

بررسی وضعیت شاخص‌های مرتبط با عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در ۳۱۹ خانوار مورد مطالعه نشان می‌دهد که پشتکار با میانگین ۳/۰۰، خلاق و نوآوری با میانگین ۲/۹۳ و دسترسی سرمایه با میانگین ۲/۸۳، دارای بالاترین میانگین و شاخص‌های وجود انبار و محل مناسب نگهداری محصول تولیدی با میانگین ۲/۰۵، پوشش فراگیر رسانه‌های جمعی درباره کارآفرینی با میانگین ۲/۰۵ و وجود امکانات بسته بندی با میانگین ۲/۱۲، دارای پایین‌ترین میانگین در سطح خانوارهای مورد مطالعه می‌باشند (جدول ۷).

جدول ۷- وضعیت عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در خانوارهای مورد مطالعه

ضریب تغییرات	میانگین	فراوانی				شاخص‌ها	
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	خیلی کم		
۰/۳۱	۳/۵۶	۱۷/۷	۱۵/۸	۴۷/۳	۱۱/۵	۷/۶	سطح تحصیلات
۰/۲۹	۳/۸۹	۲۹/۶	۲۹	۲۷/۶	۶/۸	۷	ریسک‌پذیری
۰/۲۹	۳/۸۵	۱۳/۸	۳۴/۶	۳۶/۹	۷/۶	۷	اعتمادبنفس
۰/۳۳	۳/۵۶	۲۴/۵	۲۵/۴	۳۲/۴	۱۰/۱	۷/۶	توانایی
۰/۳۰۱	۳/۹۷	۲۷/۳	۳۶/۱	۱۲/۷	۱۱/۳	۱۲/۷	پشتکار
۰/۲۶	۳/۵۶	۱۶/۳	۳۲/۴	۳۷/۵	۱۳/۵	۳	دانش
۱/۱۶۱	۳/۹۰	۳۳/۸	۴۳/۴	۸/۷	۶/۸	۷/۳	خلاق بودن نوآوری
۰/۲۷	۳/۶۰	۱۱/۸	۲۹	۴۸/۲	۵/۹	۵/۱	آینده نگری
۰/۴۲	۳/۵۴	۱۶/۹	۲۷/۳	۴۲/۲	۱۶/۶	۱۴/۹	علاقه به خود اشتغالی و فعالیت
۰/۳۱	۳/۶۱	۱۶/۹	۳۱	۳۵/۵	۹/۹	۶/۸	داشتن ارتباط گسترده با کشاورزان
۰/۱۸	۳/۷۷	۱۱/۳	۲۹	۵۶/۶	۱/۷	۱/۴	روحیه گروه‌گرایی مثبت
۰/۴۴	۳/۴۰	۱۰/۱	۲۳/۱	۲۹/۹	۲۱/۱	۱۵/۸	وجود محیط و فضای آرام در روستا
۰/۴۹	۳/۵۸	۱۸/۵	۳۰	۳۵/۵	۱۰/۴	۷/۶	پیش قدم بودن در فعالیت‌ها
۰/۲۰	۳/۷۹	۱۴/۱	۲۳/۷	۳۱	۱۴/۶	۱۶/۶	فرصت‌گرا بودن
۰/۴۵	۳/۳۹	۲۴/۳	۲۹	۲۶/۱	۱۰/۷	۹/۹	اشتیاق زیاد به کارهای بزرگ
۰/۳۶	۳/۴۶	۱۴/۱	۲۷/۶	۳۳/۸	۱۴/۴	۱۰/۱	اهل کار و عمل بودن
۰/۲۴	۳/۶۸	۱۵/۲	۲۴/۵	۳۴/۹	۱۱	۱۴/۴	مشارکت
۰/۱۷	۳/۹۱	۳۱/۸	۳۷/۴	۱۶/۷	۷/۸	۶/۳	دسترسی به سرمایه
۰/۳۳	۳/۵۵	۱۸/۹	۲۱/۱	۳۱	۱۴/۴	۱۴/۶	دسترسی به صنعت
۰/۳۰	۳/۷۰	۱۱/۷	۳۰/۸	۴۳/۴	۶/۸	۷/۳	درآمد و پس‌انداز
۰/۲۹	۳/۷۲	۱۳/۲	۱۶/۹	۳۹/۵	۱۵/۵	۱۴/۹	تولید و فروش بازاریابی تولیدات
۰/۴۴	۳/۴۴	۶/۵	۲۸/۱	۴۷/۹	۸/۸	۸/۷	تنوع بخشی به فعالیت‌های روستایی
۰/۵۲	۳/۳۰	۱۴/۵	۱۶/۸	۱۸/۷	۲۰/۱	۲۹/۹	وجود انجمن‌های کارآفرینی
۰/۵۵	۳/۲۸	۴/۵	۶/۸	۱۹/۷	۲۱/۱	۳۹/۹	پوشش فراگیر رسانه‌های جمعی درباره کارآفرینی
۰/۳۴	۳/۵۷	۱۸/۳	۱۸/۶	۳۰/۱	۲۱/۷	۱۱/۳	حمایت دولت
۰/۳۴	۳/۵۸	۱۷/۳	۱۷/۶	۳۳/۲	۲۰/۶	۱۰/۳	انتقال دانش کارآفرینان موفق به منطقه و افراد
۰/۴۱	۳/۳۲	۸/۵	۱۹	۱۸/۵	۲۳/۹	۳۰/۱	حمل و نقل
۰/۲۹	۳/۴۹	۱۷/۷	۳۰/۴	۴۰/۶	۵/۹	۵/۴	دسترسی به بازار
۰/۴۱	۳/۴۰	۲۷/۹	۲۶/۲	۲۰/۳	۹	۱۶/۶	وجود صنایع روستایی برای فرآوری
۰/۴۱	۳/۳۸	۲۶/۸	۲۷/۶	۱۸/۶	۱۱	۱۶/۱	وجود امکانات بسته بندی
۰/۳۹	۳/۲۳	۱۸/۳	۱۸/۶	۳۰/۱	۲۱/۷	۱۱/۳	وجود انبار و محل مناسب نگهداری محصول تولیدی

براساس درجه اهمیت شاخص‌های مرتبط با عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی و وضعیت آن در خانوارهای مورد مطالعه، عوامل موثر بر کارآفرینی در بخش کشاورزی در سطح ۳۱۹ خانوار نمونه محاسبه گردید که نهایتاً میانگین عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در سطح هریک از روستاهای مورد مطالعه تعیین گردید. نتایج تحقیق موید آن است که عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در ۵ روستا از ۱۳ روستای مورد مطالعه، در سطحی ضعیف و در ۵ روستا نیز در سطحی متوسط می‌باشد. در این میان روستاهای فتح آباد، سعادت آباد، مهدی آباد به دلیل دسترسی به خاک حاصلخیز، دسترسی به منابع آبی مناسب و غیره در سطحی قابل قبول از نظر عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی قرار گرفته‌اند (جدول ۸).

جدول ۸- طبقه‌بندی روستاها به تفکیک نقش عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی به روش تاپسیس فازی در محدوده

مورد مطالعه

میزان اثرگذاری	شاخص شباهت	حل ضد ایده آل	حل ایده آل	نام روستا	میزان اثرگذاری	شاخص شباهت	حل ضد ایده آل	حل ایده آل	نام روستا
ضعیف	۰/۳۱	۲/۴۴	۳/۹۷	نوق	قابل قبول	۰/۵۰	۲/۹۱	۳/۰۹	فتح آباد
	۰/۳۳	۲/۶۰	۳/۹۰	کریم آباد		۰/۴۵	۲/۸۶	۳/۳۲	مهدی آباد
	۰/۳۲	۲/۵۱	۳/۹۵	قادر آباد		۰/۴۸	۲/۸۹	۳/۲۸	سعادت آباد
	۰/۲۸	۲/۳۷	۴/۰۱	اکبر آباد		۰/۴۰	۲/۷۶	۳/۷۵	فاردق
متوسط	۰/۲۸	۲/۲۸	۴/۰۸	روح آباد	متوسط	۰/۴۳	۲/۸۰	۳/۶۸	براکوه
	۰/۳۸	۲/۶۸	۳/۸۰	حسین آباد		۰/۳۸	۲/۶۸	۳/۸۰	حسین آباد
	۰/۴۳	۲/۸۵	۳/۶۱	زرغری		۰/۴۳	۲/۸۵	۳/۶۱	زرغری
	۰/۳۸	۲/۷۰	۳/۷۷	عبس آباد		۰/۳۸	۲/۷۰	۳/۷۷	عبس آباد

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

از طرف دیگر، نتایج حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌های مختلف مرتبط با سطح توسعه روستایی در روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که شاخص‌های اشتغالزایی، امنیت اقتصادی و رفاه اقتصادی با ضرایب ۰/۲۰۹، ۰/۱۸۹، ۰/۱۷۰ دارای بیشترین درجه اهمیت می‌باشند (جدول ۹).

جدول ۹- وزن حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌های مطرح در تعیین سطح توسعه روستایی

مقادیر	شاخص	بعد	مقادیر	شاخص‌ها	بعد
۰/۱۳۶	کیفیت زندگی	زیاد	۰/۱۳۲	برخورداری از راه‌های باکیفیت	کابندی
۰/۱۶۱	ماندگاری در روستا		۰/۱۲۰	مساکنی مقاوم با کیفیت	
۰/۱۰۵	مشارکت در فعالیت‌ها		۰/۵۸	دسترسی به حمل و نقل عمومی	
۰/۱۰۱	امنیت اجتماعی		۰/۷۰	زیباسازی معابر و روستا	
۰/۱۸۹	امنیت اقتصادی	اقتصادی	۰/۶۵	بهداشت محیط	محیطی
۰/۱۷۰	رفاه اقتصادی		۰/۹۵	دفع پسماندها	
۰/۲۰۹	اشتغالزایی		۰/۴۴	ایجاد فضای سبز	
			۰/۸۶	مدیریت مخاطرات محیطی	

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همچنین، بررسی وضعیت شاخص‌های مرتبط با توسعه روستایی در ۳۱۹ خانوار نمونه نیز مؤید آن است که اشتغالزایی ۳/۹۵، امنیت اقتصادی با میانگین ۳/۹۰ و رفاه اقتصادی با میانگین ۳/۸۶، به ترتیب دارای بالاترین میانگین در سطح خانوارهای مورد مطالعه می‌باشند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- وضعیت شاخص‌های مورد توجه توسعه روستایی در خانوارهای مورد مطالعه

ضریب تغییرات	میانگی ن	فراوانی				شاخص‌ها	
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	خیلی کم		
۰/۳۶۹	۳/۵۴	۲۷/۶	۳۳/۸	۱۴/۱	۱۴/۴	۱۰/۱	برخورداری از راه‌های باکیفیت
۰/۳۶۶	۳/۳۶	۲۴/۸	۱۵/۸	۴۰	۹/۶	۹/۹	مساکنی مقاوم با کیفیت
۰/۴۲۴	۲/۷۳	۷	۱۹/۴	۲۹/۳	۲۷/۶	۱۶/۶	دسترسی به حمل و نقل عمومی
۰/۴۹۲	۲/۷۰	۱۴/۱	۱۳/۵	۲۲	۲۸/۷	۲۱/۷	زیباسازی معابر و روستا
۰/۴۲۵	۳/۳۲	۳۷/۳	۲۴/۲	۱۶/۹	۱۶/۶	۱۴/۹	بهداشت محیط
۰/۳۹۳	۲/۹۸	۱۲/۷	۱۹/۲	۳۲/۱	۲۵/۶	۱۰/۴	دفع پسماندها
۰/۵۴۵	۲/۵۵	۱۴/۴	۱۲/۴	۱۵/۸	۲۹	۲۸/۵	ایجاد فضای سبز
۰/۴۱۵	۳/۱۷	۲۱/۱	۱۸/۹	۳۱	۱۴/۴	۱۴/۶	مدیریت مخاطرات محیطی
۰/۳۱۷	۳/۷۰	۳۵/۵	۱۸	۳۰/۷	۱۲/۴	۳/۴	کیفیت زندگی
۰/۲۸۲	۳/۷۳	۲۴/۲	۴۳/۱	۱۷/۵	۱۲/۱	۳/۱	ماندگاری در روستا
۰/۴۱۵	۳/۲۵	۲۲/۸	۲۴/۸	۱۹/۷	۱۹/۷	۱۳	مشارکت در فعالیت‌ها
۰/۴۰۷	۳/۲۸	۱۸/۹	۳۵/۵	۱۵/۲	۱۵/۵	۱۴/۹	امنیت اجتماعی
۰/۲۹۷	۳/۹۰	۳۳/۸	۴۳/۴	۸/۷	۶/۸	۷/۳	امنیت اقتصادی
۰/۳۰۰	۳/۸۶	۳۲/۲	۴۰	۱۲/۷	۷/۳	۶/۸	رفاه اقتصادی
۰/۲۵۹	۳/۹۵	۳۰/۷	۴۹/۳	۷/۶	۹	۳/۴	اشتغالزایی

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

به منظور سنجش ابعاد مورد مطالعه تحقیق، که ابعاد تاثیرگذار از سطح توسعه روستایی در روستاهای مورد مطالعه است از روش شباهت فازی استفاده شده است. این ابعاد شامل بعد کالبدی، بعد محیطی، بعد اقتصادی، بعد اجتماعی است. محاسبات امتیازات نهایی فازی - تاپسیس نشان می‌دهد که روستاهای فتح آباد، با شاخص شباهت ۰/۴۹ از بالاترین میزان اثرگذاری از نظر سطح توسعه روستایی برخوردار است و روستاهای نوق، عبس آباد، قادرآباد نیز در سطح متوسط اثرگذاری واقع شده‌اند (جدول ۱۱). نتایج حاکی از آن است که در رتبه بندی روستاها، روستای فتح آباد چه از نظر عوامل موثر بر کارآفرینی در بخش کشاورزی و چه از نظر سطح توسعه روستایی در رتبه اول قرار گرفته است.

جدول ۱۱ - طبقه بندی روستاها به تفکیک سطح توسعه روستایی به روش تاپسیس فازی در محدوده مورد مطالعه

میزان اثرگذاری	شاخص شباهت	حل ضد ایده آل	حل ایده آل	نام روستا	میزان اثرگذاری	شاخص شباهت	حل ضد ایده آل	حل ایده آل	نام روستا
متوسط	۰/۳۱	۳/۵۰	۲/۶۲	نوق	قابل قبول	۰/۴۷	۳/۹۵	۲/۱۴	فتح آباد
	۰/۳۱	۳/۵۸	۲/۵۵	عبس آباد		۰/۴۱	۳/۸۰	۲/۲۹	مهدی آباد
	۰/۲۸	۳/۴۵	۲/۶۸	قادرآباد		۰/۴۵	۳/۸۷	۲/۲۰	سعادت آباد
ضعیف	۰/۲۱	۳/۳۸	۲/۷۹	اکبرآباد	ضعیف	۰/۳۵	۳/۷۶	۲/۵۰	فاردق
	۰/۲۰	۳/۳۰	۲/۸۳	روح آباد		۰/۳۸	۳/۸۰	۲/۳۸	براکوه
						۰/۳۵	۳/۶۸	۲/۴۴	حسین آباد
						۰/۳۸	۳/۸۵	۲/۳۴	زرگری

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همچنین برای بررسی ارتباط بین «عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی» و «سطح توسعه روستایی» از تحلیل‌های آماری استفاده شده است. تردیدی نیست که وجود متغیر فاصله‌ای، همگونی واریانس‌ها و توزیع نرمال داده‌های مورد استفاده، از شرایط لازم در استفاده از آزمون‌های پارامتریک می‌باشد. در این تحقیق با توجه به وجود شرایط لازم برای استفاده از آزمون پارامتریک، جهت بررسی ارتباط بین عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی و سطح توسعه روستایی در روستاهای مورد مطالعه، از آزمون همبستگی پیرسون (Pearson) استفاده شده است. نتایج تحقیق مؤید آن است که بین این دو متغیر رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی بین عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی و سطح توسعه روستایی ۰/۵۴۱ می‌باشد که با توجه به مقادیر حاصل، با سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین این دو متغیر، ارتباط مستقیم و معنادار با همبستگی متوسط برقرار می‌باشد (جدول ۱۲). بر این اساس، افزایش کارآفرینی در بخش کشاورزی، با سطح اطمینان ۹۹ درصد سبب بهبود توسعه روستایی از نظر خانوارهای روستایی در روستاهای مورد مطالعه شده است.

جدول ۱۲- نتیجه آزمون همبستگی پیرسون در بررسی رابطه بین عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی و

سطح توسعه روستایی در محدوده مورد مطالعه

مقادیر	موارد
۰/۵۴۱	ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	سطح معناداری
۳۱۹	تعداد خانوارهای مورد مطالعه

۵- بحث و فرجام

اهمیت بخش کشاورزی در توسعه اقتصادی کشورها بیانگر این واقعیت است که کشاورزی به عنوان اولین بخش اقتصاد و عرضه کننده عوامل اساسی زندگی بشر و بخش‌های دیگر اقتصاد است. از این رو، لازم است تا ضمن توسعه بخش کشاورزی، اقداماتی در زمینه بهره‌برداری بهینه از قابلیت‌های محلی و منطقه‌ای صورت پذیرد. در این میان، بخش کشاورزی زمینه‌ای جذاب برای فعالیت‌های کارآفرینی است. در واقع، کارآفرینی در بخش کشاورزی، با افزایش اشتغال در بخش کشاورزی، می‌تواند موجبات عواملی همچون، کاهش فقر، کاهش مهاجرت، بهبود کیفیت زندگی و غیره را به ارمغان بیاورد و در نهایت منجر به توسعه روستایی در سطح روستاهای کشور شود. بر این اساس، پژوهش حاضر که با هدف تحلیل وضعیت عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در راستایی توسعه روستایی انجام گردیده است، که در نوع خود در مقایسه با مطالعات مشابه در ارتباط با کارآفرینی و توسعه روستایی قابل توجه می‌باشد. از نتایج حاصل از تحلیل‌های آماری تحقیق می‌توان استنباط نمود که با افزایش عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در روستاهای دهستان رشتخوار، سطح توسعه روستایی در محدوده مورد مطالعه بهبود می‌یابد. در واقع، نتایج این تحقیق، همسو با یافته‌های پژوهشی کلاکر و اقایبی (۱۳۹۳) می‌باشد که معتقد است، ایجاد مزیت‌های جدید اقتصادی، جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها، برقراری سازگاری بین فعالیت و فضای زندگی در نواحی روستایی از اهداف راهبردی توسعه روستایی است که می‌تواند از طریق کارآفرینی در بخش کشاورزی دست‌یافتنی باشد. از طرف دیگر، در شرایط حاضر، با توجه به عوامل موثر کارآفرینی در بخش کشاورزی در روستاهای دهستان رشتخوار، فرصت‌های کارآفرینی قابل توجهی برای بسیاری از خانوارهای مورد مطالعه در سطح روستاهای مورد مطالعه وجود دارد که استفاده از این ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود، توسعه روستایی به گونه‌ای چشم‌گیرتر خود را در سطح دهستان نمایان می‌کند. به هر حال، بر اساس جمع‌بندی نتایج حاصل از پرسشنامه‌های تکمیلی، توجه به موارد زیر در جهت ارتقاء کارآفرینی در بخش کشاورزی در راستایی توسعه روستایی می‌باشد:

- با توجه به اینکه نمی‌شود تمامی روستاهای دهستان رشتخوار از نظر کشاورزی در سطح قابل قبولی قرار بگیرند باید اینگونه روستاها را به سمت مشاغل خدماتی در بخش کشاورزی سوق داد. که در سطح این دهستان روستاهایی همچون روح آباد و کریم آباد از نظر کشاورزی ضعیف هستند که اگر اینگونه روستاها به سمت مشاغل ذکر شده هدایت شوند می‌توانند توسعه روستایی را برای روستای خود به ارمغان بیاوند.

- امروزه رشته‌های همچون کشاورزی در سطح این دهستان از سوی خانوارها روستایی مورد بی‌مهری قرار گرفته است لذا پیشنهاد می‌گردد که سازمان‌های ذی‌ربط مانند جهاد کشاورزی، سازمان نظام مهندسی کشاورزی، منابع طبیعی و در نهایت سایر صاحب نظران در این حوزه با برگزاری سمینار و نشست‌هایی برای خانوارها از اهمیت این رشته در زمینه توسعه کارآفرینی کشاورزی در سطح روستاها بپردازند. همچنین در چنین نشست‌هایی از کارآفرینان موفق در حوزه کشاورزی دعوت به عمل بیاورند تا به گونه‌ای ایجاد انگیزه بکنند در خانوارهایی که جوانان و نوجوانان آنها علاقه به تحصیل در این رشته‌ها را دارند ولی سرپرست خانوارهای اجازه تحصیل به فرزند خود در این رشته را نمی‌دهند.
- با توجه به یافته‌های تحقیق، روستاهای فتح‌آباد، سعادت آباد و مهدی آباد از نظر کشاورزی در وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر روستاهای دهستان قرار گرفته‌اند. از آنجایی که، با توجه به شاخص‌های پژوهش، ریسک‌پذیری، نوآوری، خلاقیت، فرصت‌گرا بودن، علاقمند بودن به خود اشتغالی و فعالیت و غیره از ویژگی‌های یک کارآفرین می‌باشد و به عنوان عامل کلیدی رشد و توسعه اقتصادی در عصر کنونی است. باید به کشاورزان این سه روستا، آموزش‌های لازم در جهت اینکه اگر آنها در نحوه مدیریت مزارع‌شان کارآفرینانه‌تر عمل بکنند، مطمئناً افزایش اشتغالزایی، ماندگاری جوانان در سطح روستاها، بهبود معیشت خانوارهای روستایی و عواملی از این دست را در پی خواهد داشت.
- حمایت دولت از خانوارهای روستایی کشاورز از طریق ارائه تسهیلات و وام‌های اعتباری با سود کم.

۶- منابع

- احمدپورداریانی، محمود (۱۳۷۸). کارآفرینی (تعاریف، نظریات، الگوها)، چاپ اول، انتشارات پردیس.
- افتخاری، رکن‌الدین عبدالرضا و سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۸۹). توسعه روستایی با تاکید بر کارآفرینی، چاپ اول. انتشارات سمت.
- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین؛ سجاسی قیداری، حمدالله و رضوی، سید حسن (۱۳۸۹). راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی؛ مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خدابنده، فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۱۳، شماره ۳، صص ۲۹-۱.
- بهرامی، علی (۱۳۸۳). فرآیند برنامه ریزی توسعه روستایی، مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی، چالش‌ها و چشم‌اندازها، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، تهران، صص ۱۶۰-۱۴۵.
- بهکیش، محمد مهدی (۱۳۸۰). اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن، چاپ اول، نشرنی، تهران
- پورجمشیدی، حسین (۱۳۹۶). عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی، مورد مطالعه: شهرستان سلسله، استان لرستان، راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۴، شماره ۸، صص ۳۸-۳۲.
- پوررجب، پرویز (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی کارآفرینی روستایی در ایران، ماهنامه دهیاری‌ها، دوره ۶، شماره ۳۰، صص ۳۵-۲.

- حسینی نیا، غلام حسین؛ مقدس فریمانی، شهرام و جلالوند، میلاد (۱۳۹۸). شناسایی و اولویت بندی فرصت های کارآفرینی در بخش کشاورزی، مورد مطالعه: شهرستان گلباف از توابع استان کرمان، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۶، شماره ۱، صص ۶۸-۵۳.
- حسینی، سید محمد و سلیمان پور، محمود (۱۳۸۵). بررسی اثرات تقویت روحیه کارآفرینی در روند توسعه کشاورزی، ماهنامه جهاد، دوره ۲۶، شماره ۲۷۳، صص ۲۶۵-۲۵۰.
- حمیدی، کثوم؛ یعقوبی، جعفر و احدنژادرشتی، محسن (۱۳۹۸). کشاورزی شهری: راهبردهایی برای توسعه اشتغال و کارآفرینی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۶، شماره ۱، صص ۱۱۴-۱۰۱.
- رضایی مقدم، کوروش و معصومی، احسان (۱۳۹۷). کارآفرینی روستایی پایدار: پاسخی به پیامدهای توسعه بی حد و مرز کارآفرینی در نواحی روستایی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۵، شماره ۲، صص ۱۰۴-۸۳.
- شکویی، حسین (۱۳۸۴). اندیشه نو در فلسفه جغرافیا: فلسفه های محیطی و مکتب های جغرافیایی، جلد دوم، گیتاشناسی، تهران.
- عنبری، محمد (۱۳۸۷). تحلیل مسائل و کاستی های وین در جامعه شناسی توسعه روستایی ایران، فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۳۳-۱.
- غلامی، مرضیه و فاطمی، مهسا (۱۳۹۹). گرایش کارآفرینانه در بین دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۷، شماره ۱، صص ۲۲-۱.
- فاضل بیگی، محمد مهدی و یآوری، غلامرضا (۱۳۸۸). تعاون روستایی سرآغازی بر توسعه کارآفرینی، مجله تعاون، دوره ۲۰، شماره ۲۰۴ الی ۲۰۵، صص ۵۲-۴۱.
- قاسمی سیانی، محمد (۱۳۸۸). کارآفرینی و نقش آن در توسعه اقتصادی روستاهای ایران، مجله مسکن و محیط روستا، دوره ۱۱، شماره ۴، صص ۴۳-۲۸.
- کلاگر، پیمان و آقایی، مریم (۱۳۹۳). بررسی نقش کارآفرینی کشاورزی در توسعه روستایی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۸۳-۶۱.
- گل محمدی، فرزانه (۱۳۸۳). انتقال تکنولوژی مناسب در روستا، نشریه جهاد، دوره ۲۴، شماره ۲۶۲، صص ۱۰۱-۹۷.
- گلرد، پروانه (۱۳۸۶). ویژگی های، انگیزه ها و اهداف ترغیب کننده زنان ایرانی در توسعه کسب و کار، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، دوره ۴۴، شماره ۶، صص ۲۹۵-۲۶۷.
- مظهری، رضا؛ محمدی خیاره، محمد؛ خیراندیش، محمود و جهانبخش رستمی، محمد (۱۳۹۶). اولویت بندی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان کوهستان شهر رستمکلا، راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۴، شماره ۷، صص ۳۸-۳۰).
- Abdullah, A.A., & Sulaiman, N. N. (2013). Factors that influence the interest of youths in agricultural entrepreneurship. *International Journal of business and Social Science*, vol.4, No.3, pp. 288-302.

- Alhorr, H.S., Moore, G.C.B., and Payne, T. (2008). The Impact of Economic Integration on Cross- Border Venture Capital Investments: Evidence from the European Union, *Entrepreneurship Theory and Practice*, pp. 897-917.
- Alison M., (1990), *Entrepreneurship: An International Perspective*, Oxford: Linacre House.
- Arafat, M. Y., Saleem, I., Dwivedi, A. K., & Khan, A. (2018). Determinants of agricultural entrepreneurship: a GEM data-based study. *International Entrepreneurship and Management Journal*, pp. 1-26.
- Carter, M. (2007). Risk0sharing and incentives in the De collectivization of agricultural,
- Chowdhury, M.S. (2007). Overcoming Entrepreneurship Development Constraints: The Case of Bangladesh, *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, vol.1, No.3, pp. 240- 251.
- Darvishi, A. K. (2003). Capacity and ability of sustainable development in Iran. *Iranian J. Agric. Eco. Dev*vol.5, No.2, pp. 30-53.
- Gries, T., & Naudé, W. (2010). Entrepreneurship and structural economic transformation. *Small Business Economics*, vol.34, No.1. pp.13-29.
- Hassink, J., Hulsink, W., Grin, W. 2016. Entrepreneurship in agriculture and healthcare: Different entry strategies of care farmers, *Journal of Rural Studies*No.43, pp. 27-39.
- Heaton, J., (2005), *Developing Entrepreneurs: An Examination of Systematic Approach's to Entrepreneurial Development for Rural Areas*, Illinois Institute for Rural Affairs, Rural Research Report.
- Jansen, H. (2006). rural development policies and sustainable land use in the hillside areas of Honduras, a quantities livelihood approach. *Agricultural Economics*, pp.141-150.
- Karbasioun, M., Mulder, M., & Biemans, H. (2008). Changes and problems of agricultural development in Iran. *World Journal of Agricultural Sciences*, vol.4, No.6, pp. 759–769.
- Lanjouw, J.O., & Lanjouw, P. (2001). The rural non-farm sector: issues and evidence from developing countries. *Agricultural economics*, vol.26, No.1, pp. 1-23.
- Lordkipanidze, Maia, Brezet, Han, Backman, Mikael, (2005), *The Entrepreneurship Factor in Sustainable Tourism Development*, *Journal of Cleaner Production*, PP. 787-798.
- Maia, L. (2002). Enhancing Entrepreneurship in Rural Tourism for Sustainable Regional Development: The Case of Söderslätt Region Sweden. *The International Institute for Industrial Environmental Economics (IIIEE)*, International Miljö Institute.
- Markley D.M., (2005), *Local Strategies for Responding to Rural Restructuring: The role of entrepreneurship*, *Globalization and Restructuring in rural America Conference ERS-USDA*, Washington, D.C.
- Pindado, E., & Sánchez, M. (2017). Researching the entrepreneurial behavior of new and existing ventures in European agriculture. *Small Business Economics*, vol.49, No.2, pp. 421-444.
- Rezaei-Moghaddam, K., & Izadi, H. (2019). Entrepreneurship in small agricultural quick-impact enterprises in Iran: Development of an index, effective factors and obstacles. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, vol.9, No.1, pp. 17.

-
- Sohns, F., & Diez, J.R. (2017). Self-Employment and Its Influence on the Vulnerability to Poverty of Households in Rural Vietnam—A Panel Data Analysis. *Geographical Review*, vol.107, No. 2, pp. 336-359.
 - Tohidyan-Far, S., & Rezaei-Moghaddam, K. (2019). Multifunctional agriculture: An approach for entrepreneurship development of agricultural sector. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, vol. 9, No. 1pp. 23.
 - Van de Walle, D., & Cratty, D. (2004). Is the emerging non-farm market economy the route out of poverty in Vietnam? *Economics of Transition*, vol. 12, No.2, pp. 237-274.
 - Wiklund, J., & Shepherd, D. (2005). Entrepreneurial orientation and small business performance: a configurational approach. *Journal of business venturing*, vol.20, No.1, pp .71-91.